

ACC. N:R M. 16976.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Åhaga, Hild den 26/4-67

Folklivsarkivet Finngatan 8 Lund.

Översänder härmed uppteckningar om ambulerande hantverkeri, som
har förekommit här på orten i äldre tid. Det är möjligt att det
förekommit fler ambulerande yrkesmän, än vad jag har upptecknat nu.
Om jag får kännedom om detta skall jag även uppteckna dem.
Folklivsarkivet kanske ej har så mycket användning av dessa mina
men jag hoppas dock att de i någon mån kommer till nytta.

Högaktningsfullt.

Axel Johansson

ACC. N:R

M. 46976: /

FOLKLIVS-
ARKIVET

/ LUND

AMBULERANDE HANTVERKARE. Träskomakare.

I äldre tid och till i början av 20 talet var träskor en allmän
fotbeklädnad här på orten. De bredare befolkningslagren hade sällan
till vardagsbruk något annat än träskor att gå med. De första åren
av min skolgång-jag började skolan 1909-fick jag och även mina
skolkamrater gå med träskor. Några år senare började trätofflorna
att bliva mera allmänna. Det var dock ej alla av skolklassens barn
som kunde få sådana att gå till skolan med, de var nämligen dyrare
än träskor. Så var också förhållandet i alla de fattiga hemmen, trä-
skor var billigast och då fick man använda dem. Med detta var det
också likt som med allting annat, som var gammalt och vant, det blev
en brytningstid, en övergångsperiod, som hos ^{de} en personer tog lång
tid, hos andra kortare att slopa det gamla och övergå till det nya.
Under äldre tid torde det här på orten blott ha funnits ett slag
av träskor, fast av två olika träslag, björk och al. Dessa träskor
var helt av trä. Över vristen var spänt en ståltråd, detta för att
träskon ej skulle spricka och gå sönder. Det förstärkte också träskan

26/4-67

ACC. N:R M. 16976:2.

2. LUND

[illegible]

ACC. N:R M. 16976:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET

3 LUND

träskon utan puta. Träskor med fastsatta stövelskaft av läder s,k, träskostövlar var en allmän fotbeklädnad här på orten i äldre tid under den kalla årstiden,även under sommartiden vid dikningsarbeten m.m. Stövelskaften togs i regel från utslitna läderstövlar,som fastsattes med träskon. En vanlig träsko utan puta skars en lagom försänkt rand runt hela träskons öppna del. Sedan lädret skurits till passform till detta fastsattes det med att man lade en smal ståltråd och spikade med små haspor. Träskor med putor blev fastsättning en densamma utom där putan fanns vid vristen,där det syddes fast med becktråd. Dessa träskostövlar var i äldre tid outhärliga för alla som hade sitt arbete utomhus och ej hade råd till att ha läderstövlar. Såväl träskostövlar,som vanliga träskor var givetvis tunga och besvärliga att gå med och man fick lätt ont i fötterna. Det var värst när man gick i snö och blöt jord,då såväl snö,som jord klampade och hängde fast vid träet. För att skydda sig mot detta var det många som spikade läder under träskorna. Detta fästes med klippspik s,k,nubb. Vintertid var det också vanligt att man under hälarna fäste hästskobrodd eller vässade,utslagna hästskosömm för att skyd-

ACC. N:R

M. 16976:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET

2/ LUND

da sig mot halka. Träskon eller träskostöveln blev givetvis ej lättare genom denna åtgärd. Det var dock ett bra skydd för såväl halka som ~~XXX~~ för nedslitning av träskon. En träsko som var avsedd att användas till stövel behövde i regel att vara något större och något grövre, än en träsko som ej var avsedd att använda som stövel. Den behövde att vara större för att man skulle få mera strumper i den under vintertid. Själv har jag under min barn och första ungdomsår fått gå med träskor, såväl med som utan putor och ochså med träskostövlar. Som jag förut nämnt var det tungt svårt och hårt för foten med träskor. Men de hade en fördel under vintertiden, de var mycket varma. Om man hade körslor, som man ej behövde att gå för mycket, t. e. x. körslor till eller från stationer eller dyligt var de bra för sin värmes skull. Jag minns från min barndom att de personer, som då var gamla och till största delen under sin levnad fått gå med träskor alltid hade vissa förhårdnader under fötterna och även å vris- ter s. k. träskoknuter, som ofta var ömma. Jag tänker ochså på vad ungdomen av i dag skulle säga om de blev nödsakade till att gå med denna fotbeklädnad.

ACC. N:R M. 16976:5.

LUND

Denne träskomakare Johannes Josefsson var också torpare. Jag har upptecknat om honom i samband med uppteckningar om torpare. Enligt uppgifter om honom, som jag har fått ~~XX~~ av en hans dotter torde han ~~ha~~ börjat med träskomariet omkring 1885. Han gifte sig

rodinje eborjaili rohi šit leškes roguinšestojin vikiš kolijojin eboršid-ovro HVM

ACC. N:R M. 16976:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET

C LUND

88 och övertog då ett litet torp, som föräldrarna innehade. Detta torp, som jag har skildrat i mina uppteckningar om torpställen var mycket litet och dåligt, samt låg mycket avsides. Förutom det lilla torpets skötsel ägnade han sin tid åt träskomakeri. Så länge, som han innehade det lilla torpet Paradiset eller rättare sedan han började med träskomakeriet 1885 och till 1910 då han flyttade från Paradiset och till ett annat torp Källekärret under Ällebäckstorp var han också ambulerande träskomakare. Han hade under denna tid såväl fast, som ambulerande träskomakeri. Efter 1910 sedan han tillträtt torpet Källekärret, endast fast tillverkning. Dottern berättar att i grannsocknarna Kalv och Mårdaklev var han mycket. När han var borta brukade han att gå tidigt på måndagsmorgnarna och komma hem sent på lördagskvällarna. Likt som allt annat ambulerande hantverkeri var det överenskommit på förhand när han skulle komma till ett ställe. Mat och logi skulle en träskomakare likt som alla andra ambulerande hantverkare ha på stället. Behövt virke och en arbetsbänk, som här på orten benämndes för "träskomärr" "träskomärra" skulle finnas. Övriga verktyg som behövdes för denna tillverkning, borr av ett sär-

ACC. N:R

M. 16976:7

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

skilt slag, ett speciellt verktyg för urholkning av träskon, jag vill minnas att det benämndes för "råsked" eller "roffsked" samt bandkniv förde träskomakaren med sig. Det kunde också finnas sådana ställen som dessa verktyg fanns, men i regel ville han ha sina egna. Bestämmelser om den dag, som han skulle komma kunde ske under olika former. Denna överenskommelse med de ambulerande hantverkarna benämndes alltid här på orten för att "tinga". Man sade alldrig, som så att jag har kommit överens med den eller de hantverkaren, att komma en bestämd dag. Eller jag bestämde med den eller den hantverkaren att komma hit den dagen. Man sade alltid "ja tingade" ~~XX~~ honom att komma då eller då. "Talade vid" förekom också att sade. Ja talade ve träskomakaren eller annan hantverkare och han lova att komma den dagen. Detta med att "tinga" var ett yttryck för mycket här på orten i äldre tid, som man på förhand ville försäkra sig om. Förutom att man tingade hantverkare av olika slag, tingade man spädgrisar, utsäde sättpotatism, m. Kyrkan eller rättare kyrkbacken var den plats, som man tingade hantverkare och allt möjligt annat. Det hände också om det gällde för hantverkaren att komma utsocknes, att vederbörande be

ställare besökte hantverkaren i dennes hem eller brevledes kontakta-
de honom. Men inom den egna socknen, var det i regel kyrkbacken som
var kontaktplatsen för att tinga hantverkarna.

Som jag förut nämnt slutade ~~slutade~~ denne Johannes Josefsson med
sitt ambulerande träskomakeri år 1910. Det torp som han då tillträd-
de var större och bättre än det han förut haft, så han fick väl mer
att göra med detta än förut. Fast han ägnade sin mesta arbetstid åt
träskomakeriet. Han var en för orten mycket anlitad träskomakare.

Enligt folkets ömdöme om hans hantverk, fanns det ingen mer på or-
ten eller i grannsocknarna, som tillverkade så goda träskor, som hann
Han hade också så mycket att göra, så han alltid var efter med be-
ställningarna. Han hade dock ett fel och det var att han alltid lo-
vade att en beställning skulle vara färdig till en bestämd tid.

Trots att han själv måste ha vetat att han ej kunde vara färdig med
det till utlovad tid, så lovade han kunden ändå. Det var många, som
fick gå till honom både en och två gånger, utan att deras träskor

var färdiga. Frågade man honom om det var säkert att träskorna var
färdiga
till den dag han lovade, skrattade han och svarade, du kan väl komma

ACC. N:R

M. 16976:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

så får vi väl se. Det var nästan så, att han tyckte att det var roligt på något sätt att folk fick gå mer än en gång innan de fick sina träskor. Som jag förut nämnt var han en skicklig träskomakare, han var också god och glad. Dessa båda saker i förening med varandra var väl det avgörande för att folk alldrig blev arga på honom för hans löften om att deras träskor skulle vara färdiga till en viss tid och som de sällan var.

Så länge som han hade kvar torpet Paradiset, altså till 1910, fick han vintertid sitta i det enda rum, som fanns i stugan. Det fanns också ett kök, men det var för kallt vintertid. Dottern berättar att när mor hade vävstolen uppe och var var hemma med sin träskotillverkning och både vävstolen och träskomärren var uppställda i rummet så var det ganska trångt. Under den varma årstiden vistades han ute i ett ~~skjul~~ med träskotillverkningen.

Sedan han flyttat till Källekärret, hade han som förut nämnts endast fast tillverkning. Denna torpstuga var större och hade en så kallad kammare. Denna kammare använde han som verkstad. De senaste åren av sin levnad var han ganska sjuk, han hade ett öppet kräftsår ovanför

M. 16976:10.

LUND

sitt ena öga. Detta till trots fortsatte han med sin träskotillverkning till strax före sin bortgång 1932. Hans dotter berättar att det var ej så många par träskor han tillverkade under de senaste åren, men att det fanns vissa personer, som nödvändigt ville ha träskor, Det var väl sådana personer, som vid övergången till tofflor höll på det gamla och hellre ville ha träskor.

ACC. N:R

KORGMAKARE.

Korgmakeriet, var i äldre tid också ett ambulerande hantverkeri. Vad jag själv känner till och har hört berättas om, så har det ej funnits så många korgmakare här i socknen. Åren emellan 1915-20 minns jag själv en ambulerande korgmakare, som brukade att komma till den gård här i byn, som då var mitt föräldrahem. Min far var arbetande rättare å denna gård. Denne korgmakare Josef Johansson var hans namn, var då boende å Mölneby herrgård. Han hade först varit torpare på ett litet skogstorp, som hörde till Mölneby. Han slutade med torpet omkring 1890 och flyttade fram till Mölneby ^{Son} (djurskötare) "kogubbe" som dessa benämndes i äldre tid. När han blev äldre fick han dock ont i ett ben och hade svårt för att gå för mycket. Han började då att ägna sig åt att tillverka korgar. Han utövade sedan detta yrke såväl fast, som ambulerande. Han tillverkade i huvudsak grövre korgar, som tillverkades av kluvna enkäppar. Dessa korgar tillverkades i regel med måtten av en skäppa och treskäppors. Halvtunnekorger kunde också förekomma, men var ej så

FOLKLIVS-
ARKIVET
// LUND

ACC. N:R

M. 16976:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET

12. LUND

vanligt. Även korgar av större och mera obestämda mått kunde före-
komma. Dessa större korgar användes till att frakta lättare saker
med, som hackelse och dyligt. Trehalvskäppekorgarna användes för mån-
ga olika ändamål vid ett lantbruk. Dessa korgar var ovalt formade
och hade handtag vid kortsidorna, altså två handtag. De användes vid
potatisplockning, även sedan när potatis i större skala skulle flyt-
tas ~~av~~ för olika ändamål. De användes också vid upptagning av andra
rotfrukter. Till att bära rovor med till foderborden, att bära in ved
med m.m. Den mindre enskäppekorgen var också oval till formen och
försedd med ett handtag av en käpp, som gick på tvären över korgens
mitt. Dessa korgar användes alltid vid sättning av potatis, då var
och en av sättarna hade var sin korg. De användes också då potatis
skulle bäras in från källarna eller potatisgravarna och till köket.
Deras användningsområde var för övrigt ganska stort.
Det var i huvudsak sådana grövre korgar, som här på orten alltid till-
verkades av en, som denne korgmare Josef Johansson tillverkade.
Finare korgar av skilda slag, korgar med lock, korgar av spån, klädkor-
gar m.m., torde han ej ha tillverkat något nämnvärt.

När han arbetade hemma med sin korgtillverkning fick han taga behö-
ligt råmaterial "enbuskar" på Mölneby skogsmark. För sitt onda bens
skull hade han dock svårt för att gå i skogarna, hans familj och halv
vuxna pojkar, som ej hade ständigt arbete å gården, var honom ofta be
hjälpfulla med att hugga och frakta hem råmaterialen.

När han var borta "ambulerade" fick den som han skulle komma till hug-
ga och frakta hem det behövliga materialet. Jag har själv varit med
om att hugga enbuskar till honom när han var på den gård här i byn,
som jag arbetade på under min uppväxttid. Man fick hugga dessa enbus
med ett vist urval, de skulle ej vara för krogiga och greniga, helst
med så rena stammar som möjligt. Kom man hem med för dåligt material
till honom godkände han ej detsamma.

Denne korgmakare föredrog att ambulera med sin tillverkning, före att
ha fast sådan. När han ambulerade var han ifrån bekymren med den
ofta besvärliga och även tunga materialanskaffningen.

Någon mera inom socknen boende ambulerande korgmakare torde det ej
funnits här, som de äldre nu minnas.

En mycket här i socknen anlitat ambulerande korgmakare, var en sådan

från Älvsereds socken. Hans namn vet jag ej, ej heller de personer, som jag frågat därom. Hans hem i Älvsered, jag tror att det är en liten by av småjordbruk, heter Bortsflaten. Han fick sitt namn därefter och kallades allmänt för "Bortsflaten". En mindre jordbrukare här inom socknen, började under 30 talet början med korgtillverkning, men han ambulerade ej. Vad jag känner till finns det numera ej här på orten något mera korgmakare. Korgar av ståltråd har väl slagit ut de forna sådana av trä. Vid potatisupplöckning använder man sig numera av till detta ändamål särskilt avsedda lådor.

Pumpborrare.

Borrning av trästockar för uppfödning av vatten var i äldre tid ett ambulerande yrke. Men även detta yrke hörde väl i det närmaste samman med sin natur att det blev utfört på platsen. Givetvis kunde beställaren köra den avsedda stocken eller stockarna till pumpborraren och han utförde detta arbete hemma, men i regel var det pumpborraren, som åkade till beställaren. Här i socknen fanns en sådan pumpborrare hans namn var Karl Andersson. Han utförde sådana borrar

och allt ann at arbete, som hörde samman med en sådan pumps färdig~~XX~~ 15
ställande i sin helhet. Han höll på med detta arbete så länge, som
det fanns några beställare av dessa pumpar. De senaste åren var det
mest med reparationer och på mera avsides liggande platser, som det
ej fanns elström. Under 30 och troligen något år inpå 40 talet fanns
det dock beställare av sådana pumpar och reparationer av desamma.
Troligen torde det finnas sådana pumpar kvar ännu, jag har sett så-
dana å en del ställen, men om de fortfarande är i funktion och fyl-
ler sin uppgift, kan jag ej yttra mig om. Dessa pumpar med borrarde
trästockar var allmänt här på orten förr. De var efterträdare till
hävstången och vincharna. Endast kärnfur var dugligt träslag till
dessa vattenpumpar. Vattenledningar in i husen blev här på orten ef-
terträdare till dessa träpumpar. Somliga lade ner ledningar till si-
na brunnar och med sugpumpar till såväl bostäder, som till sina eko-
nomibyggnader, där vatten behövdes. Det finns fortfarande de som har
sugpumpar ännu i dag. Men de flesta har övergått till hydroforer, om
de ej är anslutna till något större vattenverk.

ACC. N:R

M. 16976:/6.

SADELMAKARE.

FOLKLIVS-
ARKIVET

// LUND

Sadelmakarna tillhörde också de ambulerande hantverkarna i äldre tid. Detta var ett hantverk, som utfördes såväl fast, som ambulerande. En sådan ambulerande sadelmakare, som jag själv känner till var boende i Kalvs socken, alldeles på gränsen till Ö. Frölunda. Hans namn var Herbert Lundin. Han var också en av de sista indelta soldaterna här på orten. På den gård här i kyrkbyn, som jag förut nämnt i dessa uppteckningar, där jag själv arbetade under min uppväxttid, brukade denna sadelmakare att komma en gång om året. Det var under åren XX omkring 20 talet, såväl före, som efter. Per telefon har jag talat med en hans son angående denna ambulering. Den tid som han brukade att vara å nämnda gård var en äldre son till honom med. Denna hans son som jag talade med hade varit med om denna ambulering, men ej så mycket. Det var i huvudsak å de större gårdarna här i orten, som han var med sin ambulerande verksamhet. Före den tid, som han hade någon cykel omkring 1914-15, hade han som alla ambulerande hantverkare mat och logi av beställarna. Efter nämnda tid, när han köpt sig cykel

åkade han hem på kvällarna, om han ej hade för lång väg. Denna sadelmakare var också skomakare. Som skomakare hade han dock ej ambulerat. Jag har hört berättas om ambulerande skomakare här på orten, men det måste nog vara betydligt mycket längre sedan än t. e. x. skräddare, sedan skomakarna upphörde med ambulerande verksamhet. Jag har ej hört mycket berättas om ambulerande skomakare här på orten eller om den ungefärliga tid när de upphörde med denna verksamhet. Det finns inga skomakare inom socknen här nu och har ej funnits på många år. Det finns en, som nu är 67 år gammal, men har varit oförmögen till arbete i många år. Han var ej heller skomakare från sin ungdom och ingen i hans släkt före honom, så några upplysningar angående det ambulerande skomakeriet hade han ej att lämna. Vid behov kan jag givetvis forska i detta och erhålla nödvändiga upplysningar. Skor torde väl varit fabriksstillverkade och funnits i handeln tidigare än fabriksstillverkade kläder, det torde väl vara den största anledningen till att de ambulerande skomakarna upphört tidigare med sin verksamhet än skräddarna och många andra av de ambulerande hantverkarna. Men jag har ej forskat nog i detta angående skomakarnas

ACC. N:R

M. 16976:18.

FOLKLIVS-
ARKIVET

18 LUND

ambulerande verksamhet och tidpunkten för när de upphörde. Jag vet blott att det har funnits sådana här på orten.

Alla ambulerande hantverkare av skilda slag inom byggnadsbranschen som likt, som sotarna hör till sakens natur att de är ambulerande, vill jag dock i korthet blott framhålla den stora skillnaden, som på landsbygden är rådande för dessa hantverkare nu och förr. Dessa hantverkare i äldre tid innan cyklarna blev allmänna fick ju gå till sina arbetsplatser eller i vissa fall bliva hämtade med hästskjuts. De fick då ha mat och logi på platsen. Om detta av en eller annan orsak ej kunde erhållas direkt på platsen, fick beställaren ordna med detta på någon granngård. Efter den tid, som dessa hantverkare mera allmänt började att cykla och vägen ej var längre än de ansåg att de kunde åka hem om kvällarna, gjorde de detta. Maten skulle de dock i regel ha av beställaren. Men det förekom dock att vissa hantverkare hade mat med sig för dagen. Detta var beroende av överenskommelsen parterna emellan. Om vägen var längre och hantverkarna ansåg att det var för långt och tröttsamt att cykla om kvällarna, skulle

ACC. N:R

M. 16976:19.

FOLKLIVS-
ARKIVET

19 LUND

de ha mat och logi. Vissa av de äldre hantverkarna, det fanns sådana som ej skaffade sig cyklar, fick liksom förr stanna på stället och få mat och logi. Nu och sedan många år tillbaka åker i regel dessa hantverkare bil och åker hem om kvällarna, ofta åker de flera mil om dagen, morron och kväll. Såväl mat, som logi åt dessa hantverkare är numera nästan helt bortkommit. Bland målarna torde dock mat i vissa fall förekomma ännu. Det är i regel då, när de är i hemmen för reparationsmålningar, som detta förekommer. I mera speciella fall förekommer att vissa hantverkare skaffar sig logi på eller nära arbetsplatsen, detta om de har allt för lång väg att åka såväl morron, som kväll. Som exempel kan jag nämna att förra sommaren var det en plåtslagare på gården Allebäckstorp, som bodde där ett par månader. Troligen hade han tagit detta arbete på entrepenad, han hade för lång väg att åka varje dag, han hyrde en tom lägenhet på gården och var kvar till arbetet var utfört.